

УДК 343.4

ОБ'ЄКТ ТА ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 159 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

THE OBJECT AND THE OBJECTIVE SIDE OF THE CRIME UNDER ARTICLE 159 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Вітко О.Ю.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри господарського та транспортного права
Державного університету інфраструктури та технологій*

У статті аналізується структура суспільних відносин у сфері забезпечення таємниці голосування під час проведення виборів або референдуму. На основі чого автором пропонується власний погляд щодо об'єкта злочину за статтею 159 Кримінального кодексу України. Також аналізується об'єктивна сторона даного злочину, висловлюється думка щодо часу вчинення злочину, передбаченого статтею 159 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: об'єкт злочину, об'єктивна сторона злочину, час вчинення злочину, таємниця голосування, вибори, референдум.

В статье анализируется структура общественных отношений в сфере обеспечения тайны голосования при проведении выборов или референдума. На основании чего автором представлена собственная точка зрения относительно непосредственного объекта преступления по статье 159 Уголовного кодекса Украины. Также анализируется объективная сторона данного преступления, высказывается точка зрения о времени совершения преступления по статье 159 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: объект преступления, объективная сторона преступления, время совершения преступления, тайна голосования, выборы, референдум.

The article analyzes the structure of public relations in the field of ensuring the secrecy of voting during an election or referendum. On the basis of what the author provides his own point of view regarding the object of the crime under art. 159 of the Criminal Code of Ukraine. Also, the objective side of this crime is analyzed, the point of view regarding the time of committing the crime, stipulated by art. 159 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: object of crime, objective side of crime, time of crime, secret of vote, elections, referendum.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Основним стрижнем демократичної держави є право громадян на виявлення своєї волі через голосування на виборах або референдумі. Порушення таких прав негативно впливає на розвиток суспільства та створює умови для

звуження демократії в тій чи іншій державі, до розвитку авторитаризму чи навіть тоталітаризму або диктатури.

Одним із важливих виборчих прав є право на таємницю голосування. Кожний громадянин, який реалізує своє право голосу на виборах чи референдумі, має бути впевнений у тому, що держава забезпечить таємницю його волевиявлення. Кожний громадянин має свої власні політичні погляди, які ґрунтуються на його рівні свідомості і власному переконанні в правильності вибору. Громадяни не повинні відчувати побоювання щодо здійснення свого вибору, не повинні переживати, що за їхній вибір вони можуть зазнати осуду, покарання чи інших негативних наслідків. Якщо не забезпечуватиметься вільний вибір і таємниця голосування, то втрачається весь сенс демократичних виборів чи референдуму. Щоби не допустити таких негативних явищ важлива реалізація належної кримінально-правової охорони таємниці голосування.

Однак аналіз остаточної судової практики та наукових позицій, висловлених у літературі стосовно складу злочину за ст. 159 Кримінального кодексу (далі – КК) України, дає підстави говорити про те, що в науці і практиці має місце неоднозначне розуміння багатьох питань щодо об'єкта й об'єктивної сторони даного злочину. Такі неоднозначні позиції породжують проблеми під час кваліфікації злочинних діянь на практиці. Тому вирішення проблемних питань щодо об'єкта й об'єктивної сторони злочину, передбаченого в ст. 159 Кримінального кодексу України, має велике значення для вдосконалення правозастосовної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Деяким питанням кримінально-правової охорони таємниці голосування під час виборів чи референдуму приділено увагу в працях П.П. Андрушка, І.О. Зінченко, О.О. Семенюка, В.В. Кострицького, М.В. Мазура, Т.Ю. Вислоцької, О.М. Готіна, В.І. Осадчого й інших науковців.

Проте в наукових роботах цих авторів, на нашу думку, недостатньо висвітлено аспекти щодо об'єкта злочину за ст. 159 Кримінального кодексу України, об'єктивної сторони цього злочину, зокрема проблеми часу вчинення такого злочину [1, с. 77–99; 6, с. 45–54; 7, с. 111–112; 8, с. 104–111; 10, с. 55–60; 11, с. 9–16].

У даній науковій роботі приділено увагу визначенню об'єкта злочину, передбаченого в ст. 159 Кримінального кодексу України, висвітленню питань його об'єктивної сторони, зокрема питань часу вчинення злочину, а також тому, що вважати початком проведення виборів чи референдуму, з якого моменту вважати проведення виборів чи референдуму припиненим, для кваліфікації злочину.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є формування наукових позицій стосовно об'єкта й об'єктивної сторони злочину за ст. 159 Кримінального кодексу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальним об'єктом злочину є унормовані (упорядковані) різними соціальними нормами (права, моралі, локальні, звичаєві), найбільш важливі суспільні відносини, що охороняються нормами кримінального права від конкретного злочинного посягання, яким унаслідок такого злочинного посягання завжди завдається істотної шкоди у формі позбавлення можливості або загрози позбавлення можливості суб'єктів відносин реалізовувати власні інтереси, задовольняти свої потреби, отримувати користь від будь-яких благ [2, с. 18–25; 3, с. 95–99].

Для визначення об'єкта злочину, передбаченого в ст. 159 Кримінального кодексу України, необхідно дослідити структури суспільних відносин у сфері забезпечення охорони таємниці голосування під час проведення виборів чи референдуму.

Законом України «Про місцеві вибори» передбачено, що голосування на місцевих виборах є таємним: контроль за волевиявленням виборців забороняється [15]. Також подібні правові положення передбачені в законах України «Про вибори Президента України» [12], «Про вибори народних депутатів України» [13], «Про всеукраїнський референдум» [14].

Аналіз цих положень законодавства дає підстави визначити, що вони встановлюють таємність голосування на виборах і референдумі, передбачають заборону вчиняти будь-які дії чи розголошувати відомості, які дають можливість встановити зміст волевиявлення конкретного виборця.

Суб'єктами виборчого процесу законодавство про вибори визначає: виборця; Центральну виборчу комісію; виборчі комісії та членів виборчих комісій; кандидатів на пост Президента України; кандидатів у депутати; кандидатів на посади сільського, селищного, міського голови, старости; партії, які висунули кандидата на пост Президента України; партії, що висунули кандидатів у депутати; місцеві організації партій, які висунули кандидата (кандидатів) для участі у відповідних місцевих виборах; офіційних спостерігачів [12; 13; 15]. Крім того, Законом України «Про всеукраїнський референдум» суб'єктами процесу всеукраїнського референдуму визнано громадян України – учасників всеукраїнського референдуму; Президента України як суб'єкта призначення (проголошення) всеукраїнського референдуму; Верховну Раду України як суб'єкта ініціювання та призначення всеукраїнського референдуму; комісії з усеукраїнського референдуму; ініціативну групу із проведення всеукраїнського референдуму; офіційних спостерігачів від ініціативної групи із проведення всеукраїнського референдуму; міжнародних спостерігачів [14].

Отже, вказаних вище осіб і згадані вище установи, організації варто визнати суб'єктами суспільних відносин щодо забезпечення таємниці голосування, які поставлені під охорону ст. 159 Кримінального кодексу України.

Крім того, на нашу думку, до суб'єктів даних відносин також варто віднести будь-яких осіб, які не пов'язані з виборчим процесом чи із процесом проведення референдуму, але яким за будь-яких обставин стало відомо про волевиявлення конкретного виборця (учасника голосування на референдумі).

Будь-які суспільні відносини як матеріальні, так і ідеальні, або духовні, виникають, існують, змінюються та припиняються між суб'єктами не щодо матеріальних речей, а, наприклад, щодо властивостей таких речей, стосовно задоволення своїх потреб та реалізації інтересів за допомогою таких речей, щодо отримання корисних результатів, що породжують такі речі, щодо володіння, користування та розпорядження такими речами, щодо забезпечення нормальних умов для реалізації мети тих чи інших суспільних відносин тощо [4, с. 115].

У зв'язку із чим можна стверджувати, що суспільні відносини, які охороняються ст. 159 Кримінального кодексу України, виникають щодо відповідних предметів суспільних відносин: забезпечення умов таємниці голосування; забезпечення нерозголошення таємниці голосування; забезпечення потреб виборців у збереженні таємниці їхнього волевиявлення; забезпечення виконання обов'язку осіб, яким стала відома або могла стати відомою інформація щодо волевиявлення конкретного виборця, не розголошувати таку інформацію тощо.

Соціальний зв'язок можна розглядати як в динамічному, так і в статичному вигляді. У динамічному вигляді соціальний зв'язок як зміст суспільних відносин проявляється у суспільно значущій діяльності – діях чи бездіяльності. У статичному вигляді соціальний зв'язок проявляється у сукупності взаємних прав та обов'язків суб'єктів відносин, у становищі; у вигляді соціальних утворень [4, с. 116–117].

У нашому випадку соціальний зв'язок відносин, поставлених під охорону ст. 159 КК України, проявляється в суспільно корисній діяльності їх суб'єктів щодо забезпечення збереження таємниці голосування і в обов'язках Центральної виборчої комісії, членів виборчих комісій, спостерігачів, інших суб'єктів виборчого процесу чи процесу проведення референдуму, інших осіб, яким стала відома чи могла стати відомою інформація про зміст волевиявлення конкретного виборця (учасника голосування на референдумі), зберігати таємницю волевиявлення, у правах виборця (учасника голосування на референдумі) щодо нерозголошення таємниці його волевиявлення.

Отже, виходячи з аналізу даних суспільних відносин, варто визначити, що об'єктом злочину за ст. 159 Кримінального кодексу України є унормовані правом суспільні відносини, які склалися щодо забезпечення таємниці голосування під час проведення виборів або референдуму, щодо забезпечення нерозголошення змісту волевиявлення громадянина, який взяв участь у виборах або референдумі.

Крім того, зауважимо, що ч. 1 ст. 159 Кримінального кодексу України визначає, що злочином є умисне порушення таємниці голосування під час проведення виборів або референдуму, що виявилось в розголошенні змісту волевиявлення громадянина, який взяв участь у виборах або референдумі.

Дане правове положення дає можливість окреслити об'єктивну сторону цього злочину. Так, з об'єктивної сторони, злочин, передбачений у ст. 159 Кримінального кодексу України, виражається в діянні (дії чи бездіяльності), яке полягає в розголошенні в будь-який спосіб та в будь-якій формі змісту волевиявлення громадянина, який взяв участь у виборах або референдумі.

Таке розголошення може мати форму активних дій, тобто полягати в повідомленні конкретним особам чи невизначеному колу осіб змісту волевиявлення, у діях, спрямованих на одержання відомостей про волевиявлення особи, наприклад, встановлення прихованих відеореєстраторів чи інших пристроїв, які дозволяють фіксувати процес волевиявлення в кабінці для голосування, порушення цілісності кабінки для голосування, у пропозиціях чи проханнях до виборців (учасників референдуму) розкрити зміст заповнених бюлетенів, зокрема шляхом фотографування бюлетеня чи показування його після волевиявлення і перед вкиданням до скриньки, у фізичному впливі на особу з метою отримання відомостей про зміст її волевиявлення, у відбиранні заповненого бюлетеня силою, примушуванні розкрити зміст волевиявлення в інший спосіб, у проханні чи вимозі повідомити про те, за якого кандидата особа проголосувала, який варіант відповіді обрала на референдумі, у видачі членами виборчої комісії бюлетенів із помітками, які дають змогу ідентифікувати виборців (учасників референдуму) та дізнатися зміст їхнього волевиявлення, у незаконному заповненні бюлетенів членами виборчих комісій (комісій із проведення референдуму) чи іншими сторонніми особами.

Розголошення таємниці може також проявлятися в бездіяльності, у пасивних діях, наприклад, у створенні прозорих кабінки для голосування, у незабезпеченні замикання кабінки (невстановлення перегородки, ширми тощо) чи в незабезпеченні блокування можливості підглянути стороннім особам зміст волевиявлення, у незабезпеченні достатньої кількості кабінки, коли виборці здійснюють волевиявлення відкрито через неможливість (утрудненість) здійснити таємне волевиявлення, у допусканні можливості перебування в кабінці двох і більше осіб, у створенні інших умов, які дозволяють контролювати волевиявлення осіб під час голосування на виборах чи референдумі.

Об'єктивна сторона даного злочину також характеризується суспільно небезпечними наслідками, а саме полягає в тому, що зміст волевиявлення протиправно став відомим іншим особам (розголошення змісту волевиявлення як наслідок).

Крім того, важливим аспектом об'єктивної сторони також є час вчинення злочину. Кримінальним кодексом України визначається, що вчинення цього злочину має місце під час проведення виборів або референдуму. Однак кримінальним законодавством не визначено моменти початку та закінчення проведення виборів чи референдуму.

У літературі зазначено, що кримінально караним порушення таємниці голосування буде тоді, коли воно вчинене під час проведення виборів, а часом проведення виборів є період, який розпочинається з моменту висування та реєстрації кандидатів і закінчується встановленням результатів виборів [5].

Також висловлюється думка, що порушення таємниці голосування шляхом розголошення змісту голосування може бути вчинене після здійснення голосування, а саме після заповнення бюлетеня для голосування й опускання його до скриньки для голосування, тобто висловлюється позиція, що цей злочин може бути вчинений як у день голосування, так і пізніше [9, с. 484–563].

Законодавством про вибори визначається, що виборчий процес – це здійснення суб'єктами виборчого процесу виборчих процедур.

Поняття проведення виборів можна визначити у вузькому значенні, саме як проведення голосування в день виборів, і в широкому значенні – як весь виборчий процес.

На нашу думку, час вчинення злочину, передбаченого в ст. 159 Кримінального кодексу України, визначається не часом усього виборчого процесу чи процесу проведення референдуму, а саме тією частиною часу проведення виборів чи референдуму, де можливе встановлення змісту волевиявлення особи чи створення умов для встановлення змісту волевиявлення особи (як готування до злочину), тобто під час складання списків виборців (учасників референдуму), їх перевірки й уточнення; отримання бюлетенів, під час підготовки приміщення, де буде проводитися голосування, під час встановлення кабінки для голосування тощо, під час самого голосування, повторного голосування також, під час підрахунку голосів і встановлення результатів виборів чи референдуму.

Ми вважаємо, що законодавець у ст. 159 Кримінального кодексу України передбачає час проведення виборів чи референдуму не як увесь виборчий процес чи весь процес проведення референдуму, а як час складання списків виборців (учасників референдуму); отримання бюлетенів, підготовки приміщення, де буде проводитися голосування, час встановлення кабінки для голосування тощо, час самого голосування, час підрахунку голосів, час встановлення результатів виборів чи референдуму.

На наше переконання, даний злочин не вчинюється під час висування та реєстрації кандидатів; утворення виборчих комісій; проведення передвиборчої агітації. На цих стадіях можливе лише готування до злочину.

Висновки з даного дослідження. На основі вищезазначеного можна дійти таких висновків:

1. Об'єктом злочину, передбаченого в ст. 159 Кримінального кодексу України, є унормовані правом суспільні відносини, які склалися щодо забезпечення таємниці голосування під час проведення виборів або референдуму, щодо забезпечення нерозголошення змісту волевиявлення громадянина, який взяв участь у виборах або референдумі.

2. Об'єктивна сторона злочину за ст. 159 Кримінального кодексу України виражається в діянні (дії чи бездіяльності), яке полягає в розголошенні в будь-який спосіб та в будь-якій формі змісту волевиявлення громадянина, який взяв участь у виборах або референдумі. Проявляється такі діяння можуть в активних діях або в бездіяльності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Зазначені вище наукові позиції можуть бути використанні в подальшому для розвідок щодо питання кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого в ст. 159 Кримінального кодексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вислоцька Т.Ю. Кримінально-правова охорона таємниці в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів. 275 с.
2. Вітко О.Ю. Об'єкт і предмет злочинів у сфері емісії, розміщення або видачі цінних паперів та їх обігу : автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя. 20 с.
3. Вітко О.Ю. Об'єкт і предмет злочинів у сфері емісії, розміщення або видачі цінних паперів та їх обігу : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя. 253 с.
4. Вітко О.Ю. Кримінально-правова характеристика елементів об'єкта злочину. *Держава та регіони*. Серія «Право». 2013. № 2 (40). С. 113–118.
5. Коментардодатткі 159КримінальногокодексуУкраїни.Порушеннятаємниціголосування.*Юрист-онлайн*. URL:<http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/157.php>.
6. Кострицький В.В. Законодавче забезпечення кримінально-правової охорони прав учасників референдуму в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2013. № 4. С. 45–54.
7. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, Я. Тація. 4 вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.
8. Мазур М.В. Порушення законодавства про референдум (ст. 160 КК України) і деякі проблеми кваліфікації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2011. № 4. С. 104–111.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 7 вид., переробл. та допов. Київ : Юридична думка, 2010. 1288 с.
10. Осадчий В.І. Проблеми кримінально-правової охорони виробничих та референдних прав громадян. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 3 (36). С. 55–60.
11. Семенюк О.О. Кримінально-правова характеристика порушення законодавства про референдум : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ. 23 с.
12. Про вибори Президента України : Закон України від 5 березня 1999 р. № 474–XIV / Верховна Рада України. *Законодавство України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/474-14>.
13. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листопада 2011 р. № 4061–VI / Верховна Рада України. *Законодавство України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>.
14. Про всеукраїнський референдум : Закон України від 6 листопада 2012 р. № 5475–VI / Верховна Рада України. *Законодавство України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>.
15. Про місцеві вибори : Закон України від 14 липня 2015 р. № 595–VIII / Верховна Рада України. *Законодавство України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.